

Förord

TCO är en unik organisation. Utanför de nordiska länderna finns ingen motsvarighet någon annanstans. Hur kan det komma sig att denna udda fackliga företeelse växte sig stark? Varför blev organisationsgraden bland tjänstemän så hög i Sverige?

Det moderna TCO bildades 1944. TCO består och växer trots att allt färre människor i dag tänker på sig själva som tjänstemän. Det som förenar medlemmarna i TCO-förbunden nu är att de är professionella och välutbildade yrkesutövare. Att vara tjänsteman i dag innebär i de allra flesta fall att man har en akademisk examen, och likheten mellan TCO:s och Sacos medlemskap blir allt större.

Men samtidigt har exklusiviteten av att vara välutbildad eller tjänsteman minskat. Tjänstemännen är inte längre en smal grupp av arbetsgivarens företrädare med speciella privilegier som de en gång var. En del tjänstemannagrupper lider i dag av mycket osäkra anställningsförhållanden. Den globala konkurrensen innebär att jobbets livslängd blir kortare och fler än tidigare har erfarenhet av perioder av arbetslöshet. Ett gränslöst arbetsliv är en realitet för många, stress, en ibland psykologiskt utsatt arbetsmiljö, och med ansvar som vida överstiger det som syns på lönebeskedet. Dagens arbetsmarknad är komplex, men behovet av starka fackföreningar som förstår att navigera på den, är lika stort som någonsin.

I mitten på 1940-talet samlade LO 1,1 miljoner arbetare. Vid samma tidpunkt hade TCO:s medlemsförbund runt 240 000 medlemmar. När Saco bildades 1947 hade de 15 000 medlemmar i 18 organisationer. Då var tjänstemannaorganisationernas medlemsantal mindre än en fjärdedel av LO:s. 2010 samlade TCO och Saco tillsammans 1,8 miljoner medlemmar, samtidigt som LO-förbunden har 1,5 miljoner. Och organisationsgraden är högre inom TCO och Saco. Det gör oss världsunika!

Naturligtvis har TCO:s medlemsorganisationer gynnats av strukturförändringarna på arbetsmarknaden. Fler arbeten som kräver utbildning och färre med lägre kvalifikationskrav har lett till att medlemsantalet ökat. Men det förklarar inte att också organisationsgraden är högre. Förbunden har uppenbarligen varit aktiva, attraktiva och relevanta.

TCO skulle bli ”en organisation för tjänstemannaklassen, medelklassens löntagare, intellektuellt arbetande funktionärer”, benämningarna växlade. I dag är den gruppen så stor att den avgör de allmänna valen. Som TCO:arna röstar, röstar Sverige. Så har det varit sedan 1986 och de politiska partierna har blivit allt angelägnare om att knyta till sig ”medelklassens” röster.

Samtidigt var tjänstemannaorganisationerna ända från början angelägna om att vara partipolitiskt obundna, ”fullständigt oberoende och fri från partiintressen”. Det är ingen tvekan om att det vägvalet, som gjordes redan på 1920-talet, är en av de viktigaste förklaringsgrunderna till att de välutbildade organiserat sig i fackliga organisationer i vårt land.

TCO:s uppdrag är att driva frågor som är föremål för politiskt beslutsfattande, och då är det förstås av värde att det i de politiska partierna finns aktiva som har erfarenhet från fackligt arbete i tjänstemannaorganisationerna. Inte partipolitik i facken men gärna tjänstemannapolitik i partierna. Ofta förenades i TCO:s tidiga år fackligt engagemang med riksdagsledamotskap i olika partier. Så är det sällan i dag. Kanske kommer det att på sikt försvaga TCO i det som varit så framgångsrikt, att medverka till breda samförstånds lösningar över blockgränserna i viktiga frågor.

Det första uppdraget för tjänstemannaförbundens samverkan var att få rätt till inflytande genom möjligheten att förhandla och träffa kollektivavtal. TCO:s föregångare var de som drev fram 1936 års lag om förenings- och förhandlingsrätt och detta av ett mycket tydligt skäl. Arbetsgivarna skulle inte längre ensidigt kunna bestämma anställningsvillkoren, utan fick ”skyldighet att träda i förhandlingar”. Med kollektivavtal blev arbetsgivarnas åtaganden gentemot sina anställda bindande.

När lagstiftaren successivt införde lagar som påverkade arbetslivet, var det inte självklart att politikerna intresserade sig för tjänstemän som hade lite bättre villkor. TCO och förbunden arbetade hårt för att sådana lagar skulle vara minimiregler, som kunde förbättras genom avtal, ”till skydd för bättre sedvänja”. I det hade man framgång, och förhindrade att ny lagstiftning ledde till att uppnådda bättre villkor pressades ner. Det är ingen tillfällighet att TCO än i dag är den som är mest känslig av centralorganisationerna när politiska beslutsfattare, oavsett regeringsmajoritet, vill inskränka den fria förhandlingsrätten. Under

senare år har TCO flera gånger framgångsrikt stridit för avtalsfriheten mot regeringar som velat göra inskränkningar i avtal om sjukersättning och pensioner.

Att de professionsförbund som domineras av kvinnor blev medlemmar i TCO gjorde att TCO tidigare än andra drev jämställdhetsfrågorna: rätten att arbeta även som gift kvinna, lika lön och särbeskattning är exempel på frågor som drevs. För att skapa möjligheten för kvinnor och män att kombinera yrkes- och familjeliv föreslog TCO före många andra uppbyggnaden av en förskola. Och den skulle byggas utifrån barnens behov och utveckling, bra för barnen och föräldrarna. Genom att på senare år beskriva det vi har kallat ”livspusslet” – nämligen svårigheten för främst yrkesarbetande småbarnsföräldrar att få vardagen att gå ihop har vi bidragit till att åter göra ”det personliga politiskt”, med en formulering från sjuttioalets kvinnorörelse.

De enskilda medlemmarna i Saco- och TCO-förbund har i allt högre grad samma utbildningsbakgrund och samma typ av arbetsuppgifter. I många viktiga frågor har organisationerna en likartad syn, till exempel gäller det skatter och kompetensutveckling. Det är ett misslyckande att vi inte tillsammans i TCO och Saco förmått att etablera en ny modern, gemensam facklig struktur för medlemmarna. Som den största akademikerorganisationen faller ansvaret för det i hög grad på TCO. Att hitta en lösning på detta är helt centralt för att vi ska kunna fortsätta vara relevanta och fullt ut spela den roll som vi tillsammans har för arbetsmarknad och samhälle. TCO och Saco är de organisationer som växer.

Att utforska TCO:s historia är viktigt för att bättre förstå det svenska samhället under det senaste halvsekle. Organisationen bröt ny mark när man bildade en gemensam centralorganisation för offentligt och privat anställda tjänstemän och successivt stärkte sin ställning vid sidan av kroppsarbetarna. Men för att utvecklas och växa i Sverige på 2010-talet, i en värld och ett arbetsliv som ständigt förändras, krävs att vi lyckas förnya innebörden och visa värdet av ett fackligt medlemskap. Det är trots allt en, i historiskt perspektiv, kort period vi har haft de starka organisationer vi har i dag och som det varit naturligt att vara med i fackföreningar. För att inte denna period ska bli en historisk parentes, för att den utveckling vi sett i så många länder med krympande fackföreningar inte ska drabba oss, krävs att våra organisationer hela tiden gör sig relevanta för fler, och för fler unga på ett nytt sätt. Det är den viktigaste utmaningen för oss i TCO i dag.

Inom TCO samarbetar förbunden med ett långsiktigt utvecklingsarbete: ”Facket.förändras.nu”. Det syftar till att anpassa vårt arbete till den arbetsmarknad som många unga nu möter. Unga människor i dag har ofta lång utbildning. Sannolikheten att de kommer att jobba på samma arbetsplats under hela arbetslivet är mycket liten, inte bara genom den ökande andelen visstidsanställ-

ningar, utan också för att många aktivt väljer att byta jobb, vidareutbilda sig kontinuerligt och göra olika saker under sitt yrkesliv. Men detta till trots är det en generation med samma önskan om rimliga villkor och anställningstrygghet som de tidigare.

Varje generation måste vinnas för den fackliga tanken. Vad det handlar om är huruvida vi lyckas göra oss relevanta för unga professionella och välutbildade. Behoven av fackliga organisationer består, lika mycket som då TCO bildades, om det har jag inga tvivel. Men uppgifter och arbetsformer är andra.

Och vägen framåt underlättas av att vi vet mer om varifrån vi kommer.

Jag är glad och tacksam att förre TCO-medarbetaren, historikern, fil dr Uno Westerlund har velat skriva denna bok. Den är ett viktigt bidrag till förståelsen av TCO:s historia.

Stockholm i mars 2011

Sture Nordh

TCO:s ordförande

Författarens förord

Historiker och samhällsvetare har ägnat liten uppmärksamhet åt tjänstemannarörelsen jämfört med den fackliga arbetarrörelsen. Att ta sig an TCO:s historia har därför i stor utsträckning inneburit att ge sig ut på obruten mark.

Boken har tillkommit på uppdrag av TCO. Under arbetets gång har jag löpande kunnat diskutera uppläggning och texter och fått tips om källor i en grupp bestående av Ken Bjerregaard, Eva Fernvall, Jaan Kolk, Sture Nordh, Christer Romilson, Gunilla Runnquist och Karl-Erik Svensson. Ett preliminärt slutmanus har dessutom lästs av Lars Björlin, Leif Dergel, Lars-Erik Hansen, Anders Kjellberg, Jan-Erik Nyberg och Staffan Westerlund som alla gett värdefulla synpunkter.

Naturligtvis hoppas jag att denna skrift ska stimulera till ökad forskning kring tjänstemannarörelsen och medelklassen. Då erbjuder TAM-Arkiv inte bara en guldgruva av dokument utan också en kunnig och mycket hjälpsam personal.

Stort tack till er alla som gjort det möjligt för mig att få lära känna min egen gamla organisation på djupet! Ändå har jag inte haft möjlighet att tränga in i mer än ett begränsat urval av kärnfrågor.

Uppsala i mars 2011

Uno Westerlund

